

STEFAN BIAŁOBOK

OCHRONA DRZEW¹

Postanowiliśmy zamieszczać w każdym wydawanym tomie Monografii — Nasze drzewa leśne wykaz chronionych drzew pomnikowych, by w przyszłości otrzymać możliwie pełny wykaz i bliższą ich charakterystykę. Chronionych topoli jest niewiele w stosunku do roli jaką odgrywały i jeszcze obecnie spełniają w kształtowaniu krajobrazu.

W naszych parkach wiejskich topole sadzono jedynie w pojedynczych okazach, głównie dla osłony „od wiatrów jesieni” — jak pisze nasz Wieszczyk w „Panu Tadeuszu”. Jedynie w parkach większych, a szczególnie położonych w dolinach większych rzek wykorzystywano topole częściej jako cenny element architektury krajobrazu, np. w Puławach, Wilanowie, Jabłonnej, Arkadii, gdzie do dzisiaj zachowało się jeszcze wiele ich egzemplarzy. Niektóre szlaki komunikacyjne obsadzone były topolami; ale do dzisiejszych czasów pozostało ich niestety niewiele. Potężne drzewa topoli białej i czarnej zagrażały bezpieczeństwu ruchu pojazdów i zostały usunięte jak to np. zrobiono przy międzynarodowej trasie komunikacyjnej między Kutnem i Sochaczewem. Osikę od dawna uważali leśnicy jako „chwast”, więc chronienie jej okazałych drzew wydawało się prawdopodobnie mało celowe.

Wszystkie topole żyją niezbyt długo. Ich potężne, lecz kruche konary są też często łamane przez silne wiatry. Drzewa topoli

¹ Informacje o chronionych drzewach topoli otrzymałem od Wojewódzkich Konserwatorów Przyrody z: Bydgoszczy, Kielc, Krakowa, Lublina, Poznania, Rzeszowa, Szczecina, Warszawy, Wrocławia i Zielonej Góry. Za nadesłanie tych materiałów składam najserdeczniejsze podziękowania.

Ryc. 1. *Populus alba* — okaz żeński. Arboretum w Kórniku (fot. K. Jakusz)

Ryc. 2. *Populus nigra* w Arboretum w Kórniku (fot. K. Jakusz)

<http://rcin.org.pl>

Ryc. 2. *Populus nigra* w Ostromecku k. Fordonu (Fot. K. Jakusz)
<http://rcin.org.pl>

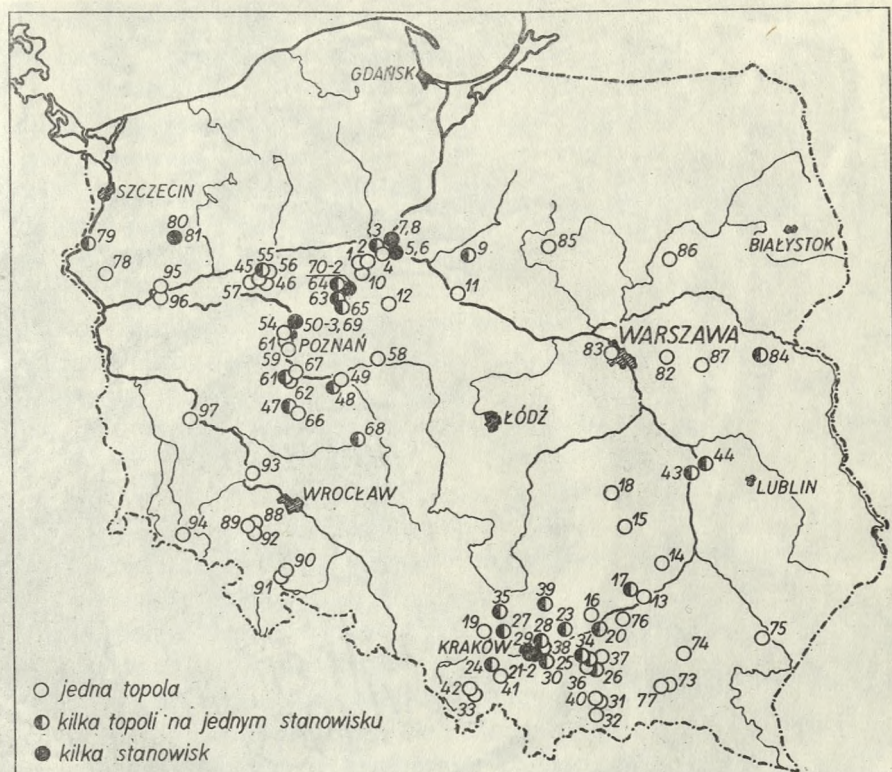
Ryc. 3. *Populus alba* o obw. 5 m przy drodze Biecz—Jasło (Fot. K. Jakusz)

bardzo łatwo próchnieją w nasadzie pnia, natomiast górna jego część i korona są często zupełnie zdrowe. Dlatego też w czasie silnych wiatrów tak wiele starych topoli zostaje złamanych. Z tego powodu są one powszechnie uważane za „drzewa niebezpieczne” w miejscach publicznych i przy szlakach komunikacyjnych i z tej przyczyny usuwa się je często gdy są jeszcze zupełnie zdrowe. Natomiast bardzo stare dęby — pomniki przyrody, niekiedy z silnie wypróchniałym pniem nie są nigdy tak niebezpieczne jak stare topole. Stare pomnikowe okazy topoli czarnej lub białej robią swoim ogromem wielkie wrażenie, podobnie jak okazałe stare dęby i dlatego przedstawiają ciekawy element architektury krajobrazu i atrakcję dla publiczności. Dlatego też powinny być jak najdłużej ochraniać w tych miejscach, gdzie nie zagrażają bezpieczeństwu ludności.

Trudno ocenić wiek zabytkowych topoli, ponieważ wymiary jej drzewa są bardzo uzależnione od żyzności siedliska. Na ogół wydaje się, że topole mogą żyć dłużej niż przypuszczają to botanicy, ale nie tak długo jak się powszechnie sądzi. Interesujące i bardzo wiarygodne informacje na ten temat podaje Bugała (w pracy zamieszczonej w tej Monografii) oraz Bojarczuk (1970), który obliczył na 175 lat wiek topoli czarnej w Arboretum Kórnickim, mającej obwód pnia 460 cm.

Często, chronione są też u nas mieszańce topoli czarnej europejskiej z amerykańską — np. *P. 'Serotina'* — topola późna, którą zaczęto już u nas uprawiać pod koniec XVIII wieku. W Arboretum Kórnickim *P. 'Serotina'* posadzono w 1792 r. Dorasta ona często do tak okazałych rozmiarów jak nasze topole czarne lub białe. Jej szeroka korona i potężne pnie, pokryte grubo spękaną korowiną są również interesującym i godnym ochrony obiektem przyrodniczym. Prawdopodobnie są też chronione i inne okazałe egzemplarze mieszańców topoli, których określenie jest niekiedy kłopotliwe.

Jak wynika z załączonego w tabeli zestawienia, najliczniej są reprezentowane pomnikowe drzewa topoli w dolinie naszych większych rzek: Wisły, Odry, Warty i Sanu. Najbardziej znane w Polsce są zabytkowe topole rosnące przy drodze między Włó-

Ryc. 4. Stanowiska chronionych topoli

stowicami a Parchatką. Droga ta wiodła do „pustelni” księżnej Izabeli Czartoryskiej położonej w pobliżu wsi Parchatki, z wspaniałym widokiem na dolinę Wisły i jej wysokie przeciwległe brzegi. Drogę do Parchatki obsadzono wtedy topolami, które dzisiaj należą do większych atrakcji przyrodniczych w tej części województwa lubelskiego.

Według naszego wykazu do niewątpliwie najgrubszych drzew topoli należy okaz rosnący w parku w Ostromecku, którego pień mierzy 850 cm obwodu. W parku tym rośnie również topola o 800 cm obwodu pnia. Obwód 780 cm pnia mają topole rosnące

Ryc. 5. Pień ściętej osiki (Fot. R. Bilik)

w alei między Włostowicami a Parchatką (wiele osobników) oraz we wsi Januszkowice w powiecie Jasło. Okazy topoli o obwodzie pnia 745 cm znajdują się też we wsi Kęczewo pow. Mława, a nieco cieńszy osobnik (736 cm) rośnie w Witkowicach Dolnych pow. Nowy Sącz.

Wśród podanego spisu chronionych topoli wymienionych jest kilkadziesiąt drzew, których obwód mierzy ponad 500 cm. Nie można podać dokładnie ich liczby ponieważ nie dysponowałem dokładnymi pomiarami drzew w alei topolowej położonej między

Włostowicami a Parchatką oraz rosnących w rezerwacie „Łęk na Kępie” i innych jeszcze częściach kraju.

W naszym zestawieniu chronionych drzew podano jedynie kilka okazów osiki, co świadczy o bardzo małym zainteresowaniu tym drzewem. Niewątpliwie najbardziej okazałe godne okazy osiki rosną w Puszczy Białowieskiej. Karpiński (1947) podaje, że pierśnica ich wynosi 80 - 90 cm. W innej publikacji Karpiński (1960) wspomina, że puszczańskie osiki osiągają przeszło 30 m wysokości i mierzą około 1 m pierśnicy. Dzięki uprzejmości Ob. R. Billika z Niepołomic otrzymałem od niego fotografię drzewa osiki o pierśnicy 93 cm rosnącej w Puszczy Białowieskiej.

Jak widać z załączonego zestawienia topoli objętych ochroną mamy w Polsce kilkadziesiąt okazałych pomników przyrody. Niestety wiek tych drzew jest sędziwy, a ich stan zdrowotny nie najlepszy. Możliwości konserwacji topoli są bardzo ograniczone ze względu na nietrwałe i szybko murszejące drewno, szczególnie u podstawy pnia.

Topole rodzime, szczególnie topola biała, są drzewami o wysokich wartościach ozdobnych, powinny być przeto częściej wykorzystywane jako element kształtujący krajobraz niziny wielkopolskiej i mazowieckiej. Potężne drzewa topoli białej i jej srebrzyste liście tworzą w krajobrazie równin, pozbawionych większych kompleksów leśnych, przyciągające wzrok punkty widokowe.

LITERATURA

- Ciołek G. 1954. Ogrody Polskie. 1: 1 - 313. Wyd. Budownictwo i Architektura. Warszawa.
- Iwanowski C., Łuczak Z., Mikstacki B. 1966. Przegląd wielkopolskich zabytków przyrody. 1: 1 - 424. Poznań.
- Karpiński J. J. 1947. Białowieża. 1: 1 - 135. Instytut Wyd. Kolumbia. Warszawa.
- Karpiński J. J. 1960. Wycieczka po Puszczy. 1: 1 - 162. PZWS Warszawa.

Tabela I

Zestawienie topoli objętych ochroną na terenie Polski

Lp.	Nr wg mapy stano- wisk	Województwo Powiat Gatunek	Wymiary		Szacowa- ny wiek drzewa	Lokalizacja i inne dane
			obwód cm	wys. m		
1	2	3	4	5	6	7
		BYDGOSKIE				
		Topola biała				
1	1	Szubin	480	32	200	Park PGR
2	2		530	30	200	Mechnacz
		Topola czarna				
3	3	Bydgoszcz	200 - 500	22 - 32	150	Bydgoszcz nad starym kanałem 40 drzew
4	4		460	28	200	Park, Gądecz
5	5		420	20	200	Solec Kujawski nad brzegiem Wisły
6	6		385	20	200	Solec Kujawski nad brzegiem Wisły
7	7	Chelmno	850	25	200	Ostromecko, park
8	8		800	—	—	Ostromecko, park
9	9	Rypin	165 - 315	14 - 23	160	Całe otoczenie zabytkowego kościołka 10 drzew
10	10	Szubin	460	19	150	Roztrzębowo, przy drodze
11	11	Włocławek	380	30	200	Szczytno, w parku
12	12	Mogilno	360	25	130	Kwieciszew, cmentarz
		KIELECKIE				
		Topola biała				
13	13	Staszów	420	26	250	Ruszcza, park podworski
14	14	Sandomierz	700	26	250	N-ctwo Klimontów I-ctwo Zawidza, oddz. 178
		Topola czarna				
15	15	Iłża	450	27	200	Tarczch, cmentarz

Tabela I c.d.

1	2	3	4	5	6	7
16	16	Kazimierza Wielka	90 - 500	do 25	100 - 300	Topola, aleja w parku podworskim
17	17	Staszów	350 - 628	20 - 27	140	Kurozwięki, nad rzeką Czarną, park podworski 13 drzew
18	18	Szydłowiec	630	27	150	Chlewiska
		KRAKOWSKIE				
19	19	Topola biała Chrzanów	410 i 480	35	—	Niegoszowice, gromada Rudawa
20	20	Dąbrowa Tarnowska	440 - 640	—	—	Rubasz, gromada Szucin, 4 drzewa
21	21	Kraków	300	20	—	Swoszowice
22	22		415	—	—	Swoszowice
23	23	Proszowice	—	—	—	Dalewice, aleja topolowa
24	24	Wadowice	610 i 450	—	—	Klecza Górna, gromada Barwałd
		Topola czarna				
25	25	Bochnia	262 - 300	—	—	Bochnia, 3 drzewa
26	26		240 - 300	—	—	Lipnica Dolna, trzy drzewa
27	27	Chrzanów	520 i 420	—	—	Krzyszowice, 2 drzewa
28	28	Kraków	440 i 470	—	—	Kraków
29	29		423 - 274	—	—	Swoszowice, 4 drzewa
30	30		360 i 380	—	—	Sierea, gromada Wieliczka, 2 drzewa
31	31	Nowy Sącz	425	—	—	Nowy Sącz
32	32		530	—	—	Przysietnica, gromada Stary Sącz
33	33	Żywiec	385	—	—	Żywiec
		Topola włoska				
34	34	Brzesko	120 i 150	—	—	Łysa Góra, 2 drzewa
		Topola kanadyjska?				

Tabela I c.d.

1	2	3	4	5	6	7
35	35	Olkusz Topole nie- określone	390 - 450	—	—	Wierbka, 5 drzew
36	36	Brzesko	547	—	—	Charzewice
37	37		525	—	—	Więckowice, gromada Wojnicz
38	38	Kraków	336 i 329	—	—	Kraków, „Topole Profesora Szafera”
39	39	Miechów	345 i 340	—	—	Niedźwiedź
40	40	Nowy Sącz	736	—	—	Witowice Dolne, gro- mada Łosina Dolna
41	41	Wadowice	640	21	—	Mucharz
42	42	Żywiec	449	26	—	Żywiec
LUBELSKIE						
Topola biała						
43	43	Aleja topolowa między Włosto- wicami a Par- chatką	350 - 780	—	160 - 200	Przy szosie Włostowi- ce-Parchatka, 81 drzew
44	44	Puławy	600	35	150	Rezerwat „Łęg na Kę- pie”
POZNAŃSKIE						
Topola biała						
45	45	Czarnków	500	24	—	Lubasz, park
46	46		500	23	—	Połajewo, park
47	47	Gostyń	230 - 460	—	—	Łęka Wielka
48	48	Jarocin	350 - 470	28	—	Żerków, park, 3 drze- wa
49	49		460	28	—	Przybysław, park
50	50	Poznań	310 - 480	25	—	Owińska, na gruntach PGR, 6 drzew
51	51		600	25	—	Owińska, park
52	52		440	25	—	Owińska, Państwowy Zakład Młodzieżowy
53	53		310 - 480	25	—	Owińska, przy stawku 4 drzewa
54	54		445	25	—	Poznań - Sołacz, park

Tabela I c.d.

1	2	3	4	5	6	7
55	55	Topola czarna Czarnków	430 i 550	23	—	Przy drodze Bzowo- -Ciszkowo, 2 drzewa
56	56		510	25	—	Bzowo, park
57	57		550	21	—	Gębice, w polu, przy drodże Gębice-Mary- nówka
58	58	Konin	720	—	—	Łukom, na łące St. Ratajczaka
59	59	Poznań	570	—	—	W rozwidleniu dróg z Poznania do Mosiny i Puszczykówka
60	60		300 - 435	20 - 25	—	Poznań, ul. Naramo- wicka, 11 drzew
61	61	Śrem	315 i 370	—	—	Na zachód od drogi Włociejewki-Między- bórz, przy jeziorze, 4 drzewa
62	62		470	32	—	Przy drodze Włocie- jewki-Międzybórz, obok mostku
63	63	Wągrowiec	480 i 500	30	—	Łęčno, park, 2 drzewa
64	64		440 i 580	32	—	Nieświastowice, park, 2 drzewa
65	65		450 i 510	30	—	Popowo Kościelne, przy drodze w pobliżu cmentarza, 2 drzewa
66	66	Topola kana- dyjska? Gostyń	520	—	—	Rokosowo, park PGR
67	67	Osika Śrem	295	—	—	Na zachód od drogi Włociejewko-Między- bórz przy jeziorze
68	68	Topola nie- określona Ostrów	360 - 540	—	—	Psary, park Państwo- wego Zakładu Specjal- nego dla Dorosłych, 3 drzewa

Tabela I c.d.

1	2	3	4	5	6	7
69	69	Poznań	600	—	—	Owińska, przy garażu Państwowego Zakładu dla Niewidomych, 2 drzewa zniszczone przez burzę
70	70	Wągrowiec	540 - 620	—	—	Potulice, przy drodze, 4 drzewa
71	71		500	—	—	Potulice, przy moście
72	72		640	—	—	Potulice, przy drodze Potulice-Żylice
		RZESZOW- SKIE				
		Topola biała				
73	73	Jasło	780	30	200	Januszkowice, park podworski
74	74	Strzyżów	540	23	200	Wiśniowa, park podworski
		Osika				
75	75	Przeworsk	520	18	150	Siennów, przy parku podworskim
		Topole nie- określone				
76	76	Gorlice	480	33	—	Bobowa, w pobliżu stacji kolejowej
77	77	Jasło	475	25	150	Jasło, ul. Jagielły
		SZCZECIŃ- SKIE				
		Topola biała				
78	78	Chojna	540	28	300	Dębno ul. Kosynierów, obok targowiska miejskiego
79	79		500	26	300	Przy drodze prowadzącej z Ognicy do Chojny, 4 drzewa
		Topola czarna				
80	80	Choszczno	273	26	400	Choszczno, park
81	81		291	26	400	Choszczno, park

Tabela I c.d.

1	2	3	4	5	6	7
		WARSZAW- SKIE				
82	82	Topola biała Mińsk Mazo- wiecki	583	30	100	Mińsk Mazowiecki, park miejski przy ka- nale
83	83	Topola czarna Warszawa	450	25	100	Warszawa ul. Mary- moncka 34, na dzie- dzińcu Akademii Wy- chowania Fizycznego
84	84	Łosice	410 i 485	25 i 28	80	Faltycze, gromada Czeberaki, przy dro- dze Faltycze-Hrusz- niew, koło mostu
85	85	Mława	745	28	100	Kęczewo, gromada Li- powiec Kościelny, na pastwisku przy stawie
86	86	Ostrołęka	525	30	80	Grodzisk, gromada Czerwin, w parku
87	87	Siedlce	517	28	80	Wodynia, gromada Wodynia, w parku na grobli
		WROCLAW- SKIE				
88	88	Topola biała Świdnica	450	35	100	Grodziszcze, na łące w parku zamkowym
89	89		480	—	100	Jagodnik, gromada Pszemno, most przy potoku
90	90	Ząbkowice Śląskie	550	26	200	Ząbkowice Śl. ul. Bo- haterów Getta, 30 m od drogi nad strumykiem
91	91		440	25	200	Ząbkowice Śl. z pra- wej strony drogi wło- towej ze Staszowic

Tabela I c.d.

1	2	3	4	5	6	7
92	92	Topola czarna Świdnica	550	28	150	Świdnica, przy betonowym moście, koło rozwidlenia dróg do wodociągów i do Kraśzowic
93	93	Wołów	400	25	100	Parcholice, gromada Miłocice nad prawym brzegiem Odry
94	94	Topola nieokreślona Jelenia Góra	450	30	160	Sobieszów, przy drodze z Podgórzyna koło D.W. „Podzamcze”
95	95	ZIELONO-GÓRSKIE Topola czarna Gorzów	505	24	150 - 200	Gorzów, ul. Łokietka
96	96	Topole nieokreślone Gorzów	410	24	120	Gorzów, ul. Fabryczna
97	97	Nowa Sól	410	29	120	Nowa Sól, Zakłady Przemysłu Lniarskiego

STEFAN BIAŁOBOK

PROTECTION OF TREES

Summary

The author presents a list of protected trees and those treated as monuments of nature and a map of their distribution. The monument trees grow primarily in parks, along communication routes and in river valleys. Generally these are not very old specimens, since the wood of

poplars is rather fragile and rots readily, as a result of which winds frequently break even major branches. For this reason old poplars are usually removed from the proximity of roads and places frequented by people. The thickest poplar grows in Ostromecko. It has a circumference of 850 cm. The list contains several dozens of trees with a circumference of over 500 cm.

Alina Hejnowicz — Karty z historii gatunku topoli	197
Alina Hejnowicz — Anatomia, embriologia i karyologia topoli	143
Włodzisław Zdziałowski — Wymiana gazowa i stosunki wodne	184
Leszek S. Janikiewicz — Fiziologia wzrostu i rozwoju	203
Bolesław Suszka — Generatywne rozmnożenie topoli	237
Bolesław Suszka — Wegetatywne rozmnożenie topoli	231
Zygmunt Odmianki — Ekologia topoli	233
Trofił Wójcicki — Charakterystyka lasów i parków nasadzonych i ich roli w ochronie środowiska naturalnego	314
Stefan Białobok — Zagrożenia porostami i sadzawkami	313
Ryszard Siwecki — Wadliwe choroby i szkodcy powodowane przez owady	320
Sławomir Zabłocki — Uprawa topoli w Polsce	311
Tadeusz Jakuszczyk — Topole w zagospodarowaniu kraju	403
Janusz Surmiński — Właściwości techniczne drewna topoli i możliwości jego użytkowania	471
Stefan Białobok — Ochrona drzew	320

CONTENTS

Włodzisław Zdziałowski — Systematics and variability	184
Andrzej Szudon — Notes on the history of our poplars	197
Alina Hejnowicz — Anatomy, embryology, karyology	143
Włodzisław Zdziałowski — Gaseous exchange and water relations	204
Leszek S. Janikiewicz — Physiology of growth and development	231
Bolesław Suszka — Generative reproduction	237
Bolesław Suszka — Vegetative propagation	231
Zygmunt Odmianki — Aspect ecology	233
Trofił Wójcicki — A characteristic of riverside tree sites and their vegetation with a special consideration of poplars	314
Stefan Białobok — Geneties and breeding	313
Ryszard Siwecki — More important diseases and parasitic insects	320
Sławomir Zabłocki — Poplar cultivation in Poland	311
Tadeusz Jakuszczyk — Poplars in landscape management	403
Janusz Surmiński — Technical properties of poplar wood and the possibilities of utilizing it	471
Stefan Białobok — Protection of trees	320

poplar is rather fragile and rot readily as a result of which stands frequently break even major branches. For this reason old poplars are usually removed from the proximity of roads and places frequented by people. The thickest poplar grows in Cielonka. It has a circumference of 880 cm. The list contains several dozens of trees with a circumference of over 500 cm.

91	92	Wielka	540	25	150	Wielka, w. 100 m od drogi, w kierunku wschodnim
93	93	Wielka	400	25	100	Wielka, w. 100 m od drogi, w kierunku wschodnim
94	94	Topol w miejscowości Jasionka Górna	450	30	150	Wielka, w. 100 m od drogi, w kierunku wschodnim
ZIELONKA-GÓRSKIE						
95	95	Topol w miejscowości Gorzów	500	24	150 - 200	Gorzów, w. 100 m od drogi, w kierunku wschodnim
96	96	Gorzów	410	24	120	Gorzów, w. 100 m od drogi, w kierunku wschodnim
97	97	Nowa Sól	410	29	120	Nowa Sól, w. 100 m od drogi, w kierunku wschodnim

STEFAN BIALOSON

PROTECTION OF TREES

Summary

The author presents a list of protected trees and their location, as well as a map of their distribution. The monuments of nature and a map of their distribution. The monuments of nature are trees which grow primarily in parks, along communication routes and in the vicinity of valleys. Generally these are not very old specimens, since the wood of